

J. CATS BIE-BOEK,

Hoofdzaekelyk behelzende hoe eenen voorzigtigen Biënhouder zich zal schikken om 't meeste voordeel daer uyt te trekken, alsook hoe hy zich zal wapenen tegen de kwaeddoenders.

GEMAEKT VOLGENS DE WETTEN DER NATUER EN
NATUERLYKE ZAKEN.

Geschreven op zyn kasteel te Zorgvlied, door den overleden Heer JACOQ CATS, Ridder, Stadhouder van Leenen, groot Zegelbeynder der edele Staeten van Holland en Westvriesland, Raed Raed-Pensionnaris van Holland.

WAER BY GEVOEGD IS

J. CATS TACHTIG-JARIG LEVEN, EN HUYSHOUDING, OP KORT BEGRYP VAN HET BUYTEN-I LEVEN OP ZORGVLIED, *Geschreven ten verzoeke van zyn waerde en lieve neef A. THUISIUS, JCtus. Professor en Rector Manificus in de Universiteit te Leyden.*

GENT,

BOEKDRUKKERY VAN I. C. VAN PAEMEL.

VIOLETTE STRAET, N° 3.

J. CATS BIE-BOEK,

GEMAEKT VOLGENS DE WETTEN DER NATUER
EN NATUERLYKE ZAKEN.

OP HET KASTEEL DES SCHRYVERS TE
ZORGVLIET.

Van der biën natuer, eygendommen en manieren!

PLINIUS schryft dat er eenen geweest is, welken 58 jaren over de natuer en eygenschap der biën alleen gestudeerd en geleerd had; en vlytig op hun toen gepast, maer hy is nog daer in onvolleerd gebleven.

Eene bie zit nimmermeer op vuylligheyd, of eehig verdorven ding: wanneer de biën zwarmen, worden zy niet verstrooyd als men op een hekken klinkt, maer houden hun ontrent het geluyd.

Men kan aen de biën haest bemerken wanneer er een onweder voor handen is want zy alsdan niet verre van den korf vliegen

Des morgens vroeg zyn zy al stil, tot dat er eene of twee eenen toon van hem geeft, zoo haerst dat geschied, komen zy van alle kanten met hoopen uytvliegen.

Als zy des avonds weder inkomen, is er groot gewoal in den korf, daer naer worden zy stil, en brommen zoo zeer niet als over dag. Dan vliegt er eene met een zonderlyk geruysch rondom, daer over zwygen zy allegader.

Zy kounen geenen stank lyden; geen rotte kleederen nog dronke luyden; daer en is ook geene de minste onreynigheyd in hunne korven: want als er iemand van hun in den korf sterft, de zelve word van de andere daer uyt geworpen: hun

eygen mest en komt ook niet in de korven, mids zy dat doen in de vlugt; want als er wat onreyns in den korf komt, verlaten zy den zelven, of zoo zy daer in blyven, zoo sterven zy alleghader: zy moeten droog staen, dat er geene nattigheyd op valt, en allengskens in den korf trekke. Die met hun omgaen willen, moeten, nergens na ricken.

Als het eene vogtige lente is, broeyen zy vele jonge biën; dewyl zy niet uyt kunnen, passen zy op bunne jongen: maer als de lente droog is, slepen zy honing in.

De biën zyn ook zeer toornig en vrackgierig, want als iemand eene van dezelve slaet of dood, zullen zy altemaet uyt den korf komen, en op hem aenvliegen, ja steken met hunnen angel zoo sel, dat zy het leven daer zelfs bysaken, ja als zy regt toornig zyn, zouden zy eenen mensch of beest dood steken. Ik heb gezien dat een peerd zich tegen een bie stal vreef, waer op de biën al uytkwamen, vallende op het peerd, en op andere beesten daer rondom, als ossen, koeyen, ganzen, hoenders, sluyven, ja op de oeyvaers, de welke boven op het dak hunnen nest hadden.

Voorders, die biën houden wilt, moet hun eenen byhof toestellen, alwaer zy wat vry zyn van den wind, opdat daer geen vee of andere dieren by komen, welke hun den dauw ontnemen, en de boomen schaede doen, die van de biën bemind worden. De korven moeten wat van de aerde op eene breede plank staen, opdat daer geene slangen, padden of diergelyke beesten by en kunnen komen, want zy de zelve niet verdragen: boven op moet weder eene plank zyn met een afgacnde dak om den regen over de korven henon op d'aerde te laten vallen. De biën moeten tegen het oost met de korven staen, opdat zy des winters niet te koud en zyn, en in de lente en des somers van die lucht wat verkoeld mogen worden, want zy het meestendeel van den dag zon moeten hebben. Ook moet den wind wel van hun afgekeerd worden, want dan worden zy met hunne vrugt verlet: zet men ze na het zuyden, dan worden zy 's winters van de zon uytgelokt, en vergeten het wederkomen door de koude, en in den somer smelt het werk in de korven.

De biën moeten een geene wegen staen, daer gang of drift

van vee is maer stil : ook moeten hunne korven niet hoog staen om het vliegen ; want als zy te hoog moeten vliegen, worden zy van de zwalwen en andere gedierten opgeeten.

Men moet altyd ledige korven gereed hebben, om de zwarmen daer in te doen.

De bie-korven zyn tweederley, staende en liggende : men zegt dat de liggende korven wel drymael zoo veel honing geven als de staende, maer de staende leveren meer zwarmen uyt : hoe men de bie-korven maekt, is hier te lande wel bekend.

Als men de biën verzetten wilt, dat moet al met voorzigtigheid geschieden, want de biën zyn zoo loos, dat zy altyd hunne vlugt willen hebben daer zy gezet zyn ; maer men bedriegd hun, en doet hun de oude plaets vergeten, hetwelk geschied aldus men voerd hun een kwartier uers van hunne oude plaets, daer blyven zy vyf of zes weken, dan hebben zy hunne oude vlugt vergeten, en men kan hun dan brengen daer men begeerd.

Het is niet goed dat men zwarmende biën terstond in eenen nieuwen korf zet, maer als die een jaer gestaen hebben, en wel droog geworden zyn.

De gactjens in de bie-korven moeten niet te groot zyn, opdat des winters door de vorst den honing niet te hard en word, en 's somers van de zon wegdrupt.

Men behoeft de biën eten nog drinken te geven, want zy hunnen eygen kost van de bloemen en kruyden halen, welk zy in hun buydltjen, dat zy in 't lyf hebben, in de korven dragen ; want als men de biën ontleed, vind men in hun lyf een kleyn hard buydelken, vol van subtilen honing : maer het is de biën zeer goed dat zy alles naby hun hebben, hetwelk zy verre in de bosschen zoeken moeten ; in den winter, ook de lente, als men merkt dat zy niet te eten hebben, moet men hun wat voederen, hetwelk men met een plankjen vol in den korf doet.

Andere houden het beter dat men in september, als men de biën snyd, hun zoo veel in de korven laet, dat zy des winters genoeg hebben om te eten, zoo dat men ze niet voederen durft ; want sommige houden het daer voor, dat zy van het voederen luy worden, en daer naer zoo wel niet arbejden

willen, want laet men hun wat te veel, dat zelve kan men in de lente wel vinden en met hun deelen.

De biën hebben niet géern dat men hun in den arbeyd stoordt, bezonder op den middag : men moet maer toezien dat men hun voor regen en wind beschut, dat de stokken vast staen, en niet omgeworpen kunnen worden ; ook dat zy boven wel bedekt zyn.

De spinnewebben moet men rondom wogvagen, opdat de biën daer niet in blyven hangen, en omkomen.

In den winter moet men hun voor de koude bewaren, en strooy om de korven binden ; als het sneeuwt hun de vlieggaeten met een blekjen daer gaetjens in zyn, stoppen, opdat zy logt hebben, en niet uytkomen ; want als de zon schynt, vliegen zy uyt, en komen op de sneeuw, daer zy vervriezen, en waer groote menigte dood gevonden worden, waer door de stokken te zwak worden.

Het gebeurt wel als het hard vriest, dat de biën op malkander zitten, en zoo aessemen dat den damp somwylen uyt de korven vliegt, welken damp bevriesd, dan kounen de bien geenen adem hebben, waerom men de gaetjens in de blekjen met een elssen doorsteekt en opent ; maer zyn zy te zeer toe, zoo breekt men die af, en snydt met een mes het ys af, en steekt er wat strooy, mos, gras of bladeren van boonen in, maer zoodanig, dat hun boven een kleyn locht gaetjen gelaten word : men zet daer een hout tegen, opdat het gestopte daer niet uyt en valt : somwylen laet men met zonnesclyn de gevangenis wel eens uyt, en zet de gaetjens dry of vier dagen open : want als zy de koude gevoelen, kruypen zy weder in dan maekt men de gaten weder toe.

Als de sneeuw om de korven weg is, mag men de korven wel openen en laten hun over dag wat vliegen.

Men moet de oude bien, welke men des winters voederd, en niet arbeyden willen, liever van honger laten sterven ; want luye bien en zyn nergens bekwaem toe.

Ontrent S. Jansdag moet men wel op de zwarmen letten, dat zy niet vervremd worden. In den herfst plagt men hun te snyden, of het honing te benemen op eenen schoonen warmen dag : en in de lente voor Onze Lieve Vrouwendag plagt men op eenen schoonen dag daer weder na te zien en de korven te

ruymen : dit gebeurd des morgens eer de zon opgaet, en maekt die zuyver. Hebben zy nog wat honings over, dat zelve beneemt men hun, het droog wasch laet men daer in, om jongen te krygen. Op den avond als zy altermael in den korf zyn, en het koud is, zweerd men hun weder toe, of met mos. Wanneer men de bien met klaveren berookt, worden zy verkwikt, en lustig tot den arbeyd.

Zoo iemand bien koopen wilt, moct het zelve niet in den herfst doen; want dat is gevaerlyk, overmits de jonge zwarmen zelden overblyven naer den winter, daerom zy minder gelden als de oude. Den kooper moct daer zoo lang voor instaan, tot dat den appel boom bloeyd.

Men laet die te vooren bezien of de bien ook sterk, gezond en wel zyn; en zoo men den korf niet en wilt opmaken, zoo moct men het zelve aen andere dingen weten, of er ook vele voor het gat liggen, en of zy van binnen ook zeer brommen; want aen den toon kan men wel haest hooren of daer veel of weynig zyn: maer wanneer zy stil zyn, blaest men maer door het vlieggat, soo beginnen zy altermael te rommelen.

Daer naer moet men zien of zy ziek of gezond zyn, wanneer zy veel zwarmen hebben, en zy zelve glad, en konnen zy geenen arbeyd doen, zoo zyn zy gezond, maer als zy hairig en stofagtig zyn, dan zyn het zieke bien, of 't en ware dat zy zeer arbeydden op den eygen tyd, want in den arbeyd en konnen zy niet fraey zyn.

Men moet hun oude kennen, want die een jaer oud zyn, zyn glad en glimmende of zy met olie bestreken waren. De oude zyn ruyg en hairig, vol rimpels en ongedaen; doch zy konnen beter werken, en kennen het kwaed weder beter. Eene bie word niet boven de zes of zeven jaren oud.

Als men de bien rookt, hoort men ook of er veel of weynig zyn.

Men vervoert de bien in den herfst, als zy gekort zyn, anders valt den honing, en de bien sterven. Andere willen weder dat het in maerte geschied, en vervoerd worden: als dat gedaen word, zoo stopt men de vlieggaten met stroey.

De bien hebben veel vyanden, als spinnen, muizen, mieren, madden, horzels, roofbien, wespen, knoslook,

ajuyt, rook, padden, vorscheu, padden slangen, oycvaers, zwaluwen, hienwolf, merder, hegdisse en spechten.

Daer zyn eenige bien van buyten onder, als bezig zyn in de lente met hunne jongen, deze arbeyden niet; maer de bien verdragen dit zoo lang tot dat er nog genoeg voor handen is: als den kouden winter voor den dag komt, krygen zy oorlof, want zy worden uyt de korven gejaegd, en moeten door de koude omkomen; dan stryken de bien alle gaectjens en de spleten toe, opdat er geene roofvogels door komen.

Om de roofbien te vernielen, welke by avonden en ontyden na de zwakke korven vliegen, der zelve zueren arbeyd plonderen, hun ook vernielen, als zy niet magtig genoeg zyn hun te verweeren, bestrykt men eenen ledigen korf van binnen met honing, of zet in een kleyn testjen, of nooteschael een weynig honing daer in, opdat de roovers daer in kruypen, daer naer stopt van vooren het vlieggat, en steekt strooy aen, maekt die agter op en verzengt hun de vleugelen, zoo vallen zy en moeten alle omkomen: gy moet ondertusschen de uwe binnen houden, opdat zy niet mede in het spel komen.

Men zet ook een poljen met honing in den korf, daer komen zy in, daer trekt men eenen doek over, en laet hun in het vuur vallen.

Of men strykt des avonds het vlieggat met honing, daer komen zy des morgens ten acht uren by, dan slaet men hun dood, want zy hebben nergens kwartier.

Men stop^t ook 't vlieggat toe, en laten hun twee eetmalen in den korf besloten, dan sterven zy van honger.

Geest uwe bien vrouwenmelk in honing, zoo moeten de roofbien sterven.

Het alderbeste is, dat men by de apothekers een weynig vliegen pulver koopt, roed het onder honing, en zet het in een nooteschael in den ledigen korf, benevens de andere, wanneer zy dit merken, blyven zy wel weg: men behoeft voor de goede bien niet vervaerd te zyn, want zy zullen er niet by komen.

Als de goede bien zoo afgemarteld zyn met de roovers, dat zy geheel zwak zyn geworden, neemt men witten wyn en een weynig honing daer in, en slaet het door malkanderen dat den honing daer in smelt, legt den korf het onderste boven,

en giet dit in den honing en wasch, zoo zullen de goede bien nieuwe kragt bekomen, en de roovers wel weeren.

Hoe wel de bien ligt zyn, en van den wind somwylen gekeerd worden, wanneer zy nu tegen den wind opvliegen, nemen zy steentjens in hunne pootjens, en vliegen daer mede leeg na de aerde : elk is zyn werk fraey af gedeyld, wat zy in den buyten korf te doen hebben, eerst zoeken zy het gene naest by de korven is.

Daer naer zenden zy verspieters uyt waer nog meer te halen is, wannecr in hunne beurt alles op is, dan nemen zy bloemen in de pooten, eenige ook water in den mond, en vliegen alzo na huys.

De jonge bien vliegen alderverst, om honing en wasch te halen ; de oude blyven t'huys, hun word geen onverdragelyken arbeyd opgeleyd, wagtende op hunne kinders komst, en opdat zy zoo veel te haestiger weder te velde gaen, nemen de ouders hunne kinderen het gebragt goed af, en zetten het op hunne plaets zeer konstiglyk daer het behoord.

Van binnen voerd het d'een na d'ander, die het opsmukt en ordentelyk zet : boven maken zy altyd kleyne huyskens daer hunnen koning in woont.

Het geschied somwylen dat er wat afvalt, en den honing en bien beneden vallen, dan stopt men de buyten gaten dicht toe, opdat den honing niet uytloopt ; maer het vlieggat blyft open, opdat de bien niet verstikken.

Wanneer den koning met dezen troebel omhals moet komen, dragen de bien den honing en al het gene dat goed is haest weder op, want nieuw ledig werk konnen zy haestig maken ; daerom zal dat onderste naer weynige dagen haest weder opgemaakt worden, dat de bien hunnen afgang, benevens de doode bien uytdragen mogen : men moet hun van het afgebroken werk niet nemen, want als men dat doet, en denkt zy zullen wel haest ander nieuw werk maken, en het zelve wederom vol honing dragen, zoo worden zy kleynmoedig, en nemen den honing welken nog in den korf is ; vliegen daer mede weg, en laten al het ledig werk daer staen. Dit geschied in bosschen of heyden dat den honing op de aerde vloeydt van wegen het afschuelen : daer van krygen de mieren het spoor, en vliegen na den honing.

Men houd den koning alleen voor manneken, en de andere bien voor wyfken, maer daer wil ik niet om stryden. Deze komt niet voord als andere bien, zynde op het eerst een wormken, en daer naer vleugels krygende; maer hy komt met zyne vleders voort, als eene bie, hebbende verwals honing.

Deze zyn tweederley, goudgeel of leververw, en deze zyn de beste: sommige zyn zwart en van menigderhande koleur. De koningen zyn langer als andere bien, maer hebben zoo groote vleugels niet, maer langer beenen, en zy treden hooger; zy hebben ook geen haire of angel, of schoon zy dien al hadden, en gebruyken zy hem evenwel niet.

De bien agten hem zeer hoog, en bouwen in het bovenste van den korf een slot voor hem, daer hy alleet zit; zy stellen hun leven voor hem te pande: als het huys van den koning omverre raekt, brengen zy geen jongen meer. Men moet den koning boven in den korf zoeken: indien hy uyt den korf vliegt, vliegen zy alle met hem uyt, en brengen hem weder in; valt hy in het gras, zoo vallen zy met hoopen op hem: daerom en moet er geen gras ontrent de korven wezen.

Eenen korf heeft dikwils twee, dry of vier koningen, die men des avonds hooren kan, als men zyne oor aen den korf houd; daer uyt men zoo veel zwarmen besluit als men koningen hoord.

Elken korf heeft maer eenen koning, de andere gaen met de zwarmen weg; maer zoo er twee in eenen korf bleeven, moest den eenen weg, want elk krygt zynen aenhang, en het werk gaet niet voort.

Als de bien hunnen koning verliezen treuren zy: en arbeyden niet, ja laten alles overhoop, daerom moet men hun eenen nieuwen koning geven. Als er veel bien in den korf zyn, en weynig uytvliegen, dat is een teeken van den dooden koning; ja zy beradslagen somwyleu met den koning te sterven, 't en ware men hun ter hulp kwam.

Als zy zoo slauw zyn, moet men hun water met honing gemengeld geven, dan krygen zy hunne kragten weder binnen de veertien dagen broeyen zy weder eenen nieuwen koning, welken men kennen kan of hy goed, of kwaed is. Indien men den konings huysken toe siud, zoo is den koning

daer in, die zieh daer uyt byten moet, als een kieken uyt de schalen. Is het huysken voor open, zoo is het eenen goeden koning; maer als het van ter zyden open is, zoo is het eenen kwaeden zieken koning. Het gebeurd wel dat men den koning uyt het huysken snyden moet: dan snyd men het werk rondom hem af; men smeerd den nieuwen koning agter met honing, dan zuypen zy hem, en krygen alzoo met hem kennis; ja somwylen, als zy hem nog niet kennen, jagen zy hem weg.

Zy hebben maer eenen koning, die zy altermaal onderdanig zyn.

Het gebeurd dat er oneenigheyd onder deze vrede lievonda beestjens is, als er twee koningen in eenen korf zyn, want elk heeft zynen aenhang, en dan staet er eenen sellen oorlog op, maer om dezen oorlog te eyndigen, geeft men hun mede dan worden zy dikwils gestild, indien het zelve niet helpen en wilt, neemt men den slegsten koning daer uyt.

Men moet wel op het zwarmen passen, en als zy uytvliegen met het geklank van een bekken lokken, opdat zy zoo wyd en verstrooyd niet vliegen en zouden, maer wat naby blyven, opdat men hun in het gezigt houd: men smyt daer ook wel aerde en water onder: men moet veertien dagen voor en maer S. Jans-dag oppassen, want dit is den besten zwarmtyd, de latere zwarmen zyn zoo goed niet.

Wanneer een zwarm aen eenen struyk of boom hangt, astrykt men met een groen meytjen de biën in eenen ledigen korf, en als den koning daer in is, komen alle de biën daer in, anders vliegen zy weder weg: met wat een gebrom vliegen de biën tot dat zy hunnen koning in rust hebben.

Als de biën voor middag uyttrekken, blyven zy maer een ure op eene plaets, want zy hebben tyds genoeg om voorder op dien dag te reizen.

Eenige bistryken den bieekorf, daer den zwarm in komt, met byvoet, eenige met melissa en groenen venkel, om dat zy daer blyven zouden.

Maer als de biën eene ure of twee naer middag zwarmen, blyven zy op eens plaets, want zy durven laet na geene andere

herberg reizen ; maer op den morgenstond gaen zy weder henen.

Al te groote hitte, en den donder belet het zwarmen der biën ook wel, alsook den wind, regen en koel weder.

Als de jonge biën met hoopen buyten den korf liggen, dat is een teeken dat zy voord willen, maer somwylen kan dit nog wel acht dagen aenloopen : luysterd daerom des avonds tusschen acht uren aen het vlieggat, en zoo gy de moeder hoord zingen, denkt dat dan den optogt geen dry dagen dueren zal. Item, als de fouiers uytgezonden worden, dat is ook een kort teeken.

Als de biën met groote menigte uyt den korf vliegen, en weder ingaen, zoo is het een teeken dat den koning vlug is, en zy haest vertrekken zullen.

Als zy somwylen hunnen koning verliezen, trekken zy wel weder in den korf ; maer des anderendags moeten zy weder voord, en zwarmen.

Als de biën niet en zwarmen, komt om dat zy te veel honing hebben.

Of de huyszwaluwen hunnen jongen daer mede voeden.

Of dat ontrent vele dorpen veel vee en, schapen zyn die de bloemen afeten, zoo dat de biën hun vermaek niet en kunnen krygen ; maer daer veel bloeydsel valt, daer zwarmen de biën wel.

Als eenen korf dry of vier zwarmen gegeven heeft, zoo dat den laetsten kleyn is, doet den kleynen zwarm weder in den korf by de oude, zoo liggen zy des winters warm, want hoër meer biën in eenen korf zyn, hoe zy door hunne broeying op malkander des winters nader in den korf vervriezen zullen.

Wanneer men bezorgd is dat de zwarmen wegvliegen mogten, zoo stoot men groote rozynen, en mengeld een weynig thymbra of saturcia daer onder, en maekt massia daer uyt, en leg die in den korf.

Sommige schudden de biën in eenen zak, van grof oud lynwaed gemaekt, maer daer moet geen meel aengangen, met een takjen met bladeren jaegd men de biën daer na toe.

Tegen den zwarmtyd moet eenen biën-houder alles gereed maken tot de zelve studie noodig, te weten, zyne huive om op het hoofd te zetten, zyne handschoen, welke hy vast om de

wanbaes mouwen binden moet, dáér toe zyne seef, een bos vederen, eenen zak om in te schudden, gelyk te vooren gezeyd is, zyne breede houtse gavel, welke voor aen beyde de eynde gesprist is, dat men den zak daer aen maken kan, om van pas open en toe te houden, dat er de biën inkomen, dezen zak moet men alzo met de gavel onderhouden, en tegen den tak daer zy aenhangen staen en schudden, en in den korf brengen daer zy woonen zullen, en de gaten van den korf niet loof stoppen.

Als zy nu beginaen te zwarmen, moet men met een bekkie onder eenen lagen boom klinken, opdat zy aen dien boom zitten. Sommige loopen ook een stuk wegs voor heen, en houden hun eenen tak van eenen boom voor op den weg maer de biën zyn kwalyk te houden als zy voord willen maer wanneer zy voord willen; moet men die, met het werpen van aerde, weder te rug jagen.

Men kan deze dieren, al te moettwillig zynde, met den honger wel temmen, wanneer men hun eenen nagt met den zak aen eenen boom in den regen hangt, of den koning in eene gevangenis zotten, daer hy zich zelve uytbroeyden moet, of de onderdaenen moeten het doen.

Strykt met den eersten mey buyten voor den korf, aen het vlieggat, schapenmelk, eens, dry, of viermael, zoo zwarmen zy des te vroeger.

Indien men eene vlakke schotel met honig en wasch, in koud water gedrupt eenen vinger diep, by de korven zet, zoo zullen de biën zeer zwarmen.

Neemt kanfer, myrren, biënkruyd; roerd honig in goed weyteubier tot het dik word, en schaeft dan de vier stukken daer in, en besmeert alsdan den korf daer mede inwendig, zoo zullen zy geërn in dien korf blyven.

Of neemt zoeten landwyn, of goeden reynschen wyn, na dat gy veel maken wilt, meete die tuemelyk oud is, biewortel die redelyk zoet is. Sominge nemen ook een handvol salye in de zonne gedroogd en kleyn gevreven, suyker tamerinde, lange peper; wat gy niet en hebt, dat kond gy by de apothekers halen, en andere lieffelyke bloemen; stoot het onder een, en wanneer het koud geworden is, doet het in een glas of eenen nieuwen pot, zet het in de zon, en roerd het dikwils om

Bestrykt daer mede den stok boven in het hoofd, inwendig en uytwendig om het vlieggat.

Snyding der biën is wanneer men van hunnen gemackten honig wat wegneemt, en hun zoo veel laet houden als men wilt, en oordceld dat zy tot de toekomende lente genoeg zullen hebben om hun zelven te voeden. Men snyd die ook wel in den herfst en in den vasten, maer in den herfst neemt men zoo veel honig niet als in den vasten. Daer zyn er die de biën in den herfst niet nemen, maer laten het altemael tot den een en twintigsten maert, hoe veel te meer zy dan overig hadden, hoe veel te meer zy geven moesten, want zy zyn uyt den winter en uytgevoeyderd, en hebben ook al begonnen wederom in te slepen; daerom kan men op den zelven tyd zekerlyc snyden, dan kan men hun ook niet ligtelyc te veel ontnemen het gene zy daer naer ook zelfs van nooden hadden. Ik heb ook voorder gezien dat goede biënhouders de oude biën in den herfst, en de jonge in den vasten gesneden hebben.

Als men in den herfst snyd, moet men wel op de jongen passen die nog geen jaer gestaen hebben; men moet zien of de zelve zoo veel hebben om daer mede te kunnen overwinteren, indien niet, zoo zal men hun helpen.

Het beste helpen is, dat men de jonge biën, alzo zy veel werk hebben, en weynig biën, op S. Martensdag by eenen anderen korf instoot; want anderzins moeten zy doch vervriezen, en hoe meer er in eenen korf wezen, hoe warmer dat zy zyn.

Of wel de vinnig stekende biën de beste zyn, zoo is nogtans hunnen angel en steekt zoo fenynig, dat het vleesch opzwelt daer zy gesteken hebben. De biën steken den eenen mensch veel meer als den anderen, omdat zy den eenen, meer als den anderen beminnen. Indien iemand eene bie by den biestal drukt of treed, zoo zal er terstond eene andere deze ten hulp komen, en daer eene steekt, zal eene anderetoevliegen, en ten laetsten zullen zy met hoop komen, om algelyc eenen doel op de zelve plaets te steken: voor dezen is geenen beteren raed als dat hy zich van daer verweyderd. De biën zyn vyanden van zwarte en roode verw, alsook van eenen dronkaerd die na het bier rickt, van zalf, ajuyn en knoslook.

Voor eerst zal hy maken dat den angel daer uyt komt, en

dien wegkrabben ; zoo men den zelven op staenden voet daer uyt kan krygen , dan en zal de kwetsure niet zwellen .

In eenen nagt geneest het , maer van den eenen heter als van den anderen .

Item , ibischbladeren , het is een hoog kruyd , in de hand genomen , en het zap naer uyt gesteken , zoo zwelt het ook niet . Item wilde poley gevreven , en daer op gesmeerd .

Item pappel wortel , kleyn geknauwd met de tanden , in edik gedaen , en daer aen gestreken .

Bien en wespen hebben een boos vergift : wanneer men van hun gestreken is , neemt men een koud yzer , of steen , daer naer legt men bolus armenicus en camphora met roosea water daer op .

Vlier bezien , kleyn gestooten en aengedaen , syn goed tegen het steken der bien en wespen .

Vryft de handen met bier kruyd of venkel , zoo steken de bien niet . Dit heb ik gezien van bie meesters , die myne bieu zetten of korten .

Item , neemt vrouwenmelk , wit van eyers , roose water , van elks even veel , en legt het met een doekjen daer op : dit is goed voor den steek van wespen , hommelen , horzels , enz .

Wanneer de bien in het steken iemand den pulsader raken , dat doet hertelyk wee , zoo dat men daer ziek van word : het vergift in den puls ader smeerd niet .

Koeymest in edik geleyd , en warm op den steek , dit zuygde de pijn uyt .

Die veel jonge bien wilt hebben , neemt terpentyn in eene schoffel ; en giet water daer op ; het zap daer van giet men hier naer in honig , en geeft het hun te eten , zoo trekken zy veele jongen .

Van honig , wasch , en ziekten der biën .

Honig is een zeer noodzakelyk ding tot de spyze en mees-tery , want het is een edel zap van den hemelschen dauw , dat de edelste deugd van alle dingen heeft ; het maekt lust tot eten , reynigt , wischt of opent , is goed voor eene vervuyde maeg , voor de lever , enz . maer te veel honig geeten , is niet goed .

In de stad Heracléa in Pontus; was honig, die daer van at; viel terstond neder ter aerde, en stierf jammerlyk.

Het is in de bien te verwonderen, dat zy alzo den honig zoeken, te samen dragen en maken konnen, den welken God eerst in den dauw van de lucht geschapen en daer in geleyd had, dat even als het suiker in 't riet gevonden word, gelyk men nog hedendags in Indien en Arabien ziet, dat het gelyk een zout van de boomen om en aen de bladeren hangt daerom zegt Virgilius, dat van de zoete dingen den honig het alderzoetste is.

Het wasch is als den gerst van honig; als het zelve gezuverd, gereynigd en gesmolten word, is het geel wasch, hetwelk verzagten verwarmt, en is gelyk een gemeyne materie voor de alderwarmste en koudste zalve in de artsceye: ook is het éente middelmatige getemperheyd en verzagting van alle verwarmende, vogtige en drooge dingen; maer wanneer het zelve te lang by den honig is, verderft het den zelve hierom die oprechten en goedsmakenden honig wilt hebben en behouden, neemt dien in der haest van het wasch af, en laet de zon den zelve uyt drooven.

Dit is dan zyne eygenschap, dat het op alle vogtigheden zwemt, en zoo haest het warm is, gaet het niet na onder, maer blyft boven, want het is vol eygenschappen der lucht, de welke van nature ligt zyn, en altyd boven de aerdsche en wateragtige natuer willen, want hoe nieuwer dat het wasch is, hoe schoonder, en gevolgendlyk hoe lieffelyker dat het rickt.

Het wasch is tweederley: wit, of maegden wasch uyt der natuer, ook gebleekt wasch, hetwelk in Holland en Moscovien gemackt word, alsook geel wasch.

Die bien houden wilt, moet enige vygen boomen in den hof houden, want als zy ziek zyn, halen zy hunne gezondheid daer wederom uyt; maer de vygen zyn daer naer zoo zoet van smack niet als zy te vooreft waren.

Als de bien heerstig werken, glad en vet zyn, en glad werk in de korven maken, zyn zy gezond; maer wanneer zy ruyg, hairig en verwert schynen, of 't en ware dat het door veel arbeyd toekwam ook treurig, luy en traeg zyn, en onder uyt

De korven doode bien slepen, en stil zyn, zoo zyn zy voer zeker ziek.

Als dit nu geschied, zegt columella, zal men hun gekokten en gereynigten honig met kleyn gevreven galnooten en gedroogde roozon in den korf zetten, dit is hun alle gezond. Wanneer men galbanum in het vuur werpt, zoo worden zy van dien reuk gezond.

Als de bien malkanderen plonderen, dan voerd men de zwakste partye op een ander plaets, eene halve myle van de voorgaende, daer geene bien zyn, zoo worden zy wederom gezond, en krygen eenen nieuwen moed.

Wanneer de bien zwak zyn, en dat de gezonde op het veld niet meer en vinden, vallen de sterke met gramschap in de stokken der zieke, en ontnemen hun den honig met geweld, alzoo dat de zieke bien van honger moeten sterven op deze maniere worden de goede bien, door den honger, buytgangers; maer dit kan men wel weeren, als men dit by tyds weet.

De bien hebben ook eene ziekte, die men de vuyle broeyding naemd, even gelyk de jonge bien, maer stinken zeer, en is een vuyl vergift, en als eene pest. Wanneer de gezonde en roofbien deze slegte huyshouding bemerken, vallen zy niet kragt in de korven, nemen hun den honig, en verworgen de bien. Neemt dan bebergeil, en vryft de vlieggaten daer mede. zoo zullen de vyanden niet eens komen, want den rook die verjaegt hun.

Men zegt dat de ziekte zoude voordskomen van de doode houden, daer de bien in den doortyd hun mede voederen.

Dezwespen doen de bien ook groote schaade, want zy kruypen in de korven en eten den honig, en steken menschen en vee. Zy vangen de bien in de vlugt, gelyk de horsels doen; maer de bien zyn hun in sterkte bynaer gelyk, daerom weten zy betet voordeel op de korven te doen, en besonderlyk in den herfst zyn zy zeer moeyelyk om te verdryven. Men giet dan als het regenagtig weder is, en giet heet water in hunne nesten, dan verbranden zy, zoo overhoop liggende.

Om de spinnen te verdryven, zoo let haer voor en naer den zonnen ondergang waer zy spinnen, en breekt hunne webben.

Als de zwaluwen uytvliegen, brengen zy de jongen op eenen

boom, naerby eenen biënstal : de oude vangen dan de biën, en geven die aen hunne jongen. Deze kan men met schieten en anderzins haest verjagen.

Des winters komen de spechten en meesen met hunne bekkén in de korven, halen weg dat zy vinden : deze moet men met knippen vangen, daer men biënwerk en voedsel aendoet.

De muyzen maken ook nesten in de biekorven als zy daer in komen ; maer de vleder muyzen en doen hun geene schaede : deze hebben hun kruys ; want vliegen zy in de lucht, worden zy van de vogels genomen, of komen zy op de aerde, zoo zyn zy eenen roof voor de muyzen.

De horsels in holle boomen of dakken woonende, doen ook groote schaede : hier is anders geenen hulpmiddel tegen, als hun uyt te branden zoo zy in de boomen zyn, en zyn zy aen dakken, hun met ziedende water te branden.

De molken dieven of papilioens verdryft men aldus : men bestrykt den korf met koeyen mest of ael, zoo wyken zy ; alsook de spinnen, houtwormen, en tiergelyke.

In de lente vallen de biën door honger op wolven melk, olmbloomen en andere ongezonde bloemen, waer door zy den buykloop krygen, en met hoopen sterven. De reinedie daer tegen is, dat zy dah offen of menschen pis in een potjen in den korf krygen, of dat men hun kernen van granaet appelen stoot, en met wyn besprengt, geeft, of groote rozynen, met nianna, insgelyks met wyn besprengt, voor legt. Men behoord alle de wolven melk, die men vind, zelfs tot de wortelen toe, uyt te rukken, en weg te werpen.

*Waer mede eenen biënhouder tot zyn werk
voorzien moet wezen.*

Voor eerst met eene biecap of huyl, opdat hem de biën niet in het aengzicht steken.

Met een paer dikke leeren handschoenen, daer de biën niet en kunnen doorsteken : deze moet men op de armen mouwen vast kunnen binden, opdat de biën niet aen de handen, of in de mouwen aen d'armen kruypen kunnen.

Met eenen ouden zak, die taemelyk wit is, en een wyde

gaffel, om aen dien zak te steken, en de zwarmen daer in te schudden. Item eene byl, om iets te houwen

Met twee lange mossen, van vooren taemelyk breed, aen beyde zyden van het punt snydende, en redelyk dun, opdat men den honig daer mede gemakkelyk uytstooten en snyden kan.

Ook met twee leeders, de eene lang, om op hooge boomen te klimmen, om de zwarmen daer af te halen, en d'andere om op middelmactige boomen te komen.

Ook met kleyn langagtige reyne rokjens, die van onder een gatjen hebben, dat men daer een stokjen in kan steken om de bien des winters, by nood, honig in de korven te geven bezonderlyk de zwakke jonge zwarmen, opdat deze zouden over blyven.

Ook eenen aerden reuk pot, om de bien uyt te rooken. Den zelve pot of kan moet daer bezonder toe gemackt worden, van vooren scherp en met veels gatjens, opdat men het scherpe punt in den korf steken kan, maer van agter wyd, en zonder gatjens, en ter zyden maer een gat, om daer vierige kolen, kien, basten, mest en wyden hout in te leggen, daer men mede rooken kan.

Daer moet ook een hengsel boven aen wezen, dat men zich daer vast kan houden, en van onder eenen breeden voet, om vast te staen.

Ook met eenen blaesbalg, daer mede hy, in den nood, rook maakt, wapt de bien, by gebrek van rook, ook dikmael van daer trekken; wanneer zy eenigen tyd daer aengelegen hebben.

Ook moet hy altyd in twee potten kleyn gehouwen spaenders van boomen hebben, het een van wilgen boom, en 't ander van kiferen hout, maer men moet niet te veel op eenen tyd in de kan leggen: wanneer men hun wat eten wilt geven, mag men wel eene kruyk gebruyken, doch van boven zoo eng, dat er de bien niet in vliegen. Maekt van vooren eenen haek aen de kan, om daer aen te hangen, zoo is zy bekwaem. Daer de zwarmen zyn, daer moet den rook een wyle tyds blyven, anderzins liggen de bien dikwils met hunnen koning op de voorige plaats; maer wanneer men snyd, zoo is een rookkan beter.

Ten laetsten met eenige groote, lange en taemelyke breede

moulden, daer men den honig en werk in legt, want in conig wasch is nog honig, dat zet men de bien voor de korten, wanneer zy gesneden zyn, dat zy het weder in den korf brengen. Ook nog met een zuiveren vederbos, om de bien van den uytgesneden honig te stryken; want zy willen dikwyl niet van den honig, wanueer men met hun deeld.

Tweede werking van het gereedschap dat men behoeft tot opvoeding en bestiering der biën.

Eenen neerstigen biënhouder die heeft voor eerst van noode een biëhap met een visier van koperdraeyd, welkeré ronde aen dit koperdraed moet zyn, waer over ten minsten vier of vyf dunderé koperdraden gespannen worden, waer over wederom heel dun koperdraed, een half strooy van malkanderen, moet getrokken worden, opdat er geene bien, om iemand te steken, door en zouden komen.

Als dit visier aldus gemaekt is zoo zal men daer aen naeyen eene kap van kanefas doek of grof lynwaed, die regt passen om den bals en het hoofd, waer aen agter en voor ook twee stukken gehegt zyn, opdat deze kap met banden onder de armen door gevoeglyk gebonden mogt worden, en alzo de bien daer niet door en mogen kruypen, om den meester in het aengezigt te steken of te kvetsen.

Deze kap diend hier toe, als men ergens gaet om bien te bezoeken en te bezigtigen, om eenige stokken en zwarmen te koopen, zwarmen te scheppen, bien te korten en te zuiveren, en om de bien in andere korven over te dryven.

Hier benevens heeft enen bienhouder van noode een paer wolle of dikke laken wanten of handschoenen, om dat in de zelve, gelyk in die van zeem leer, den angel der biën niet en blyft steken. Hier by moet geroegd zyn enen ganzen vleugel of vuren hout dyn planksken, in de gedaente van enen pijnjaerd gemaekt, waer mede men de bien, als zy gezwarmt hebben, behendiglyk van de zakken der boomen zal af stryken.

Daer by is hem ook noodig eenige bien kleederen, gemaekt van open kaesdoek, die in het vierkant een elle groot zyn op den enen hoek van den doek een lang snoet daer aen gevestigd, om de korven daer mede toe te binden; aen

't eynde van het snoer moet een houte pen gebonden zyn, om daer mede in de korven te steken, op dat het kleed van de korven niet af en gaet.

Daer en boven moet hy hebben een kort mes, hetwelk ontrent de dry vierendeelen lang moet zyn; aen het een eynde een plat beytelken van twee vingeren breed, en aen het ander eynde een mesken ontrent eenen duym breed, aen beyde zyden snydende, krom gebogen bynaer op de wys van eenen winkel haek, opdat men daer mede tusschen de honigraten zoude komen, om die alzo daer uyt te snyden, en te korten.

Kyndelyk is hem noodzaakelyk, om wasch en honig te perssen, eene pers, eene zeefde of mande, eenige sterke ronde en van zeyl garen gebreydde zakken, eenen ketel, en eenige yaten en tobhekens.

*Van de biskorven, en hoedaenig die moeten
gemaekt wezen.*

Eene biekorf is eene woning der bien, die men mag vervoeren van d'een na d'ander plaets, gemeynelyk genaekt van rogge strooy, te samen gebonden met gekloofden waterwilligen rys, van onder tot boven spits toeloopende, en op de toppen wat platagtig.

Zy zyn genaekt van roge strooy, om dat het' effender en langer is als tarwe of baver strooy, en omdat de bien minder werk daer aen hebben, om alle ruydigheden van binnen af te doen, aleer zy hun werk beginnen, en om de beginselen van het wasch daer aen vast te hegten.

Van boven zyn zy platagtig, en van onder spits toeloopende, om dat men die in het regeeren en bezigtigen gemakkeliker met het open opwaerds kan stellen, en opdat zy den top van den korf te eerder vullen en hun werk te gelyk nederwaerds voord gaen, en honig en wasch te beter uyt genomen zoude worden.

De spillen, die kruys wys na de dikte van den korf door en weder door gesteken worden, moeten van plat wilgenhout genaekt zyn, en daer naer zal den bienhouder, alle zyne korven volmaekt zynde, van huyten beplakken en besmeeren met ossen mest en kleyn te samen gemengeld: andere noemen

koeyen—of ossen mest met kalk, en zulks geschied omdat de zelve langer dueren, en de bien voor de koude, regen en wind zeer wel bewaerd zouden zyn.

Deze biekorven moeten ontrent vyf vierendeelen hoog of lang, en dry vierendeelen wyd zyn, en op die maete en maniere bereyd zynde, worden met regt voor de beste en bekwaemste gehouden. Dit is de hollandsche maniere. En alhoewel die in onze nederlanden wat kleynder gemaekt worden, zy en zyn daerom geenzins te veragten of te versteken.

Van de plaets en stalling der bien.

De plaets daer men de biekorven stellen zal, moet eene goede en open lucht hebben, en alwaer veele wel rickende kruyden en boomen zyn, en een loonende, of ten minsten schoon stil staende water is ; als mede ; alwaer de bien wel op de vlugt zitten, om niet uyt het veld, gebloemten en kruyden te halen : daerom zal men in agt nemen dat men die niet en stelt ontrent daer vuyle morassen, privaten, stinkende waters, of daer vuylegoten zyn, ook daer vuylen stank is van mest putten en diergelyke, omdat het werk der bien geen kwaede lucht van zoude krygen.

De plaets aldus behoorlyk uytgekozen, zal men eene logie maken, zoo hoog, dat men eenen korf bekwaemlyk kan omkeeren, om den zelven te bezigtigen, of opdat, wannerr hun koningryk groot en geweldig word, men alsdan eenen opzetter onder de kolven stellen mogt. De breedte zal zyn van twee voeten en half. Van boven moet het met panuca of riet gedekt zyn, ten eynde zy droog mogen staen : daer naer zal men de logie van agter bedekken met halve gemagde delen, of met riet, opdat den oost- of noordschen wind de korven niet beschædigen daerom zullen de korven met de opening tegen het zuyden, zuyd oosten, of zuyd westen gezet worden. De planken daer de korven op staen, behooren eenen of twee voeten hoog van d'aerde te staen, opdat den slag regen, druppende van de dakken, de korven niet en zoude vuyt maken van de aerde. Indien men de ruyme heeft, kan men ook wel maken dat men agter de korven mag gaen, om die somtyds te bezigtigen, en omdat zulks geschiedende, hunne vlugt door het bezien niet en word verhindert.

De logie aldus volmaekt zynde, zal men de kiekorven twee dagen, of meer van malkanderen zetten, om te beter de korven somtyds te bezigtigen en te zuiveren, zonder dat zy malkanderen raken, waer door anderzins de naeste kiekorven niet hun werk verhinderd zouden worden.

Welke korven met bien men koopen en verkiesen moet, daer men voordeel zoekt van te trekken.

Wanneer men eenige stokken wilt koopen, zoo zal men zulks doen naer den winter, en bezigtigen of vy veel bien an hebben, of 't werk van het wasch in goede order staet, en ook hoest is van de bien, en dat den korf een het laagste gat vol, zwaer en wigtig is. En zoodaerig zal men ten minsten zes wijkkorven, aengezien eenen korf, 't en zy men dit voor het waschwerk doet, weyning voordeel aenbringt, en zoo veel meeste byster kost om dien waer te nemen, als twaelf korven; en deze zes korven zouden zichten de schoone jeren, ende oorspronkeliken sterstijgde bestering, gemonogzaam woerdzitten.

Boven al zal men kiezen, dat de bien in de zelve wijkloer en neerstig zyn, hetwelk men daer de volgende aantekening ondersoeken zal. Tot placcs daer ghy eenige korven hangen wilt, zult ghy waarmaken of die bien d'ghy op het gat zitten, en gesturdig wyt en in kanten, g'halven met godde of ander gekleurde mutsien op haren achterste poortjens; en of hiet gebeurde dat het kwadeld waerdet waer, en dat zy niet wyt en vloogen, zou zoudt men die met die hant kanten wikkelen of wegen en ook bezigtigen, als mede staet in den hooftentoringang blazen, en hooren om hiet waer of waer waer in dat de meeste bien zyn, welk blazen ook wel kan geschieden in den avond stont, als de bien altemaal t'buys zyn.

Als men nu de bien in het hietste wain montte en aquil gekogt hoelt, zal men die ter placcs hangen daer wade boomen groeyen, gelyk appelken, perann, hansen, haidken, hagen doorn, en andere hoen daer wel n'ellende hansen wassen, of ontrant de boomgronden om hoen op het land nederzetten. Of indien dat man die in die wuy onest haget, zoo zal men die hangen ontrant daer de alkenes vol landhael en andere blygandte gewassen zyn; want alden haden zy veel in honigombinneliquid ook brullutt matson van jangebien.

Wanneer men nu ziet dat de korven beginnen vol te worden, en den tyd genackt dat zy willen zwarmen, hetwelk dikwils geschied in mey ontrent sinxen, in juny ontrent S. Jansdag, en ook daer naer, zoo zal men neerstig den tyd in acht nemen om profyt van de bien te trekken. En opdat men weet welke zwarmen de beste zyn, moet men hier op letten, dat de vroege zwarmen, als daer weynig honig valt, voor de beste gehouden worden, maer als er veel honig valt, voor de middelbare.

Hoe men de zwarmen vergaederen en bestieren zal

Indien men ziet dat er eenige koningen op het zwarmen staen, zoo zal men voor eerst twee, dry, of meer korven schoon maken, en de zelve met venkel of confilie de greyn vryven, opdat alle spinne geweb en vuylen stank weggenomen mogte worden: ook en mag men geen vuylen honig van boven in den top van den korf stryken; en wanneer men nu eenen zwarm ergens ziet zwarmen, zoo zal men de bickap en de handschoenen aantrekken, en zoetelyk op een bekken of iet anders klinken, door welken middel zy zullen neder blyven: neemt alsdan eenen schoonen korf aen den erm, en eenen breeden houten poinjaerd of vleugel in de hand, houd den korf ontrent den boom, pracl of muer, daer zy aen mogten gezwarmt wezen, en strykt de bien alzo zoetelyk in den korf, tot dat men ziet dat zy niet meer en vliegen op de plaets daer men die geschept heeft, en dit is een zeker tecken dat den koning in den korf is.

Indien door het klinken op het bekken den zwarm niet neder wilde blyven, alsdan zal men eenen bessem in het water steken, en het water omhoog in de locht werpen; andere nemen alleenelyk drooge aerde of zand en hier door doet men de zwarmen neder komen, en blyven zitten.

Om den geschepten zwarm, die meer dan eenen koning heeft, te scheyden, moet men na de koningen zoeken, en zulks geschied des avonds naer den zonnen ondergang, de bien te gelyk op d'aerde neder stootende.

Of het geschiedde dat er eenen zwarm in eenen hoek of gat

van den muer gevlogen waer, daer men met geen en vlogel of iet anders mogt aen geraken, zoo zoude men dien met eenen korf moeten bezetten, of dien zwarm met eenigen rook daer van doen dryven, dat hy dan buyten bloot aen den muer komt, opdat men die bekwaemelyk in den korf stryken of scheppen mogt.

En indien het geviel dat hy ergens aen eenen tak van eenen boom zwartde, daer men niet wel by en konde komen, alsdan zal men met eenen langen haek den tak nederwaerds trekken, en den zelven schudden, dat de biën regt in den korf, die men daer dicht by moet houden, vallen mogen; of men zal, indien het mogelyk is, den tak zonder schudden, behendiglyk, afsnyden, en alzoo met de biën in den korf leggen.

Wanneer men nu den koning met zyne beyr kragt aldus gevangen heeft, zoo en moet men dien ten eersten niet regt over eynde zetten, maer legt den korf op d'een zyde, met den top tegen de zon, en dan neemt men wat afgebrokken rys, bladeren en andere groente van gras, dat legt men op den korf, om het steken van de zon te beletten.

Hoe men met de korven daer de bien vytgezwarmt zyn; en met broedbien omgaen moet.

Wanneer dat men bevind dat den eersten zwarm van den korf gevlogen is, zoo zal men den afgevlagen korf met het open opwaerds keeren, en zien na de groote honig raten, om de broed bien, die aldaer nog niet gekipt zyn, met een scherp mes het hoofd af te snyden; en voor alcer men dit begint, zoo zal men de bien die in den korf zyn, met rook van brandende lonten of lynwaed, boven in den top van den korf doen vertrekken.

Als men nu deze groote raten met broed bien de hoofden afgesneden heeft, zal men die wederom op zyne plaets zetten, en daer naer wagten zeven of acht dagen, of langer, tot dat by wedetom zwarmt, en zulks geschied omdat de gezeyle broed bien anders geen voordeelen, dan als alleen broeyen, by en brengen.

Van de dryvelingen en zwakke stokken sterk te maken, en te beletten dat de zwarmen op het zelve jaer niet meer en zwarmen.

Deze biën worden dryvelingen genaemd, omdat die uyt de volle korven in de ledige gedreven worden, en zulk's geschied alleen als er veel honig valt, en dat het nog vroeg op het jaer en eenen droogen tyd is, maer in natte jaren is het best dat zy in hunne oude korven blyven.

Om de bien uyt volle in ydele korven te dryven, zoo zal men aldus te werk gaen : Neemt den korf van zyne plaats, op of naer den middag, die men uytdryven wilt, en zet eenen ledigen korf in de plaats van den vollen, ten eynde dat de uytgevlogen bien niet en zouden vliegen op andere korven, want zy anderzins van de andere bien gedood worden : daer naer steld men den vollen korf met het open opwaerds, en men stopt de ingangen met gras of iets anders vast toe ; daer naer neemt men eenen anderen ledigen korf, dien past men op den vollen, en men neemt alsdan een kleed, waer mede men de korven te samen bind, en stopt de ingangen van den bovensten ydelen korf mede vast toe ; dit gedaen zynde, zoo zal men den rook van eene brandende lonte of oud lynwaed in het onderste gat van den vollen korf blazen, en alzo zullen zy uyt den top allongskens na boven in den ledigen korf beginnen te loopen.

Wanneer men nu ziet in het onderste gat dat zy opwaerds komen, hetwelk men ook door het geraes der bien wel hooren kan, zoo doet men den tweeden ingang open, en men doet als van den eersten gezeyd is, tot dat men hoord dat zy boven in den ydelen korf vertrokken zyn : dan doet men die samen gevoegde korven van malkanderen, en die overgedreven bien in hunne oude plaats.

Om nu gewis en verzekerd te zyn van de gerechtigheyd der dryvelingen, is van noode dat men een kleyn zwarmken daer by doet, opdat er geen u koning in gebrek en zy.

De zwakke stokken om des winters over te houden, mogen sterk gemaekt worden op de volgende maniere : Men zal de zwaerste korven van houtg en biebrood korten en van deze honigraten zal men eenige met stokkens vastmaken in de zwakke korven, even gelyk de bien hun werk bejouten

hebben, en alsdan zal men des nagts de korven met het open omhoog zetten, en met een kleed toedekken, een berd of plank daer op leggende, om de warmte, die de bien onder hun hebben, te behouden: des anderendags zal men bevinden dat zy dat ingeleyd werk vast gemaekt zullen hebben, en daer naer mag men de korven wederom keeren gelyk die gestaen hebben.

De vroege zwarmen willen dikwils het zelve wederom zwarmen, maer alsdan zal men de moeder pynen uytsnyden, en de broed bien al te samen de hoofden afhouwen, en zulks geschied bekwaemelyk tusschen S. Jans- en S. Jacobsdag.

Hoe men de biën vervoeren zal van d'een naer d'ander plaets.

Om de nuttigheyd en voordeel worden de bie-korven dikwils van de eene na de andere plaets vervoerd, en wanneer men begeerd zulks uyt te rechten, zoo zal men voor eerst eenige lange en ook korte spillen tusschen het werk insteken, en zoo vast bezetten, dat het een d'een of d'ander zyde niet wyken en kan.

Als het bien werk nu dus bezet is, zal men de korven wederom over eynde zetten, en de zelve eenen dag laten staen alcer men die vervoerd, opdat de bien hunne gekwetste honig raten wederom heelen zouden, en den honig die gestort mogte zyn, wederom oplekken daer naer zal men die met kleedren toebinden, en de ingangen dicht toesluyten, opdat er geene bien weg en vliegen.

Eyndelyk moet men de korven naer den zonnen ondergang in de schuyten of op de wagens leggen, wel toezien dat de korven op eene zyde geleyd worden, en men zal die by der nacht vervoeren daer men begeerd.

Als men nu den ganschen nacht gavaren heeft, en dat men nog niet gekomen is ter plaets daer men begeerd, zoo zal men de korven ergens op het land, tegen het zuynen, op eene rey nederzetten, en de bovenste ingangen ontsluyten, opdat de bien, op dien dag uytvliegende, iets halen mogten: des nagts worden zy wederom weggenomen, en voorder vervoerd, dit zoo lang onderhoudende, tot dat men komt daer men hun

laten wilt : dan trekt men de spillen uyt, die men daer in gesteken heeft, tot er tyd dat men die wederom vervoerd.

Hoe men biën werk korten en zuiveren zal, om den honig daer uyt te vergaaderen, en hoe men de bien zal dooden de welke men niet en begeerd over te houden.

Als men de biekorven vol honig wederom t'huys ontvangen heeft, zoo moet den ueerstigou bienhouder bezigtigen en wegen, en wat men bevind ontrent dertig ponden-zwaer te zyn, mag men doen overwinteren ; wat nu min weegt, en geen vier en twintig ponden ophalen kan, zal men versterken ; en waer in boven de zes en twintig ponden gevonden word, mag men het zelve korten.

Opdat dit bekwaemelyk geschiede, zoo zal men de stokken van onder met lonten of lynwaed berooken, tot dat de bien half in zwym zyn ; daer naer moet men die met het open opwaerds omkeeren, en eenige stukken effen uyt snyden, zoo veel over latende als u goed dunkt dat de bien genoeg zullen hebben om van te leven : daer naer zult gy dat uytgenomen werk in een tobbeken wel toedekken, en alzo al de korven, die te vet en te zwaer zyn, berooven.

Maer middelerwyl zal den werkzamen bienhouder in acht nemen, dat deze korven van vremde bien, door den reuk en lucht van den honig verlokt zynde, niet geroofd worden, ter wolker oorzaak hy het onderste gat van zoodaenige korven zal toestoppen, en het bovenste half open laten, zoo dat er maer een bieken seffens door passeren mag, en aldan zullen zy hun koningryk voor de roovers wel bewaren.

De bien, die men niet over houden wilt, en daer men voordeel van begeerd te trekken, konnende op de volgende wys gedood worden : Men graefd in de aerde twee ronde gaten of kuylen, en in iederen kuyl legt men dan een vuer aen van vyf of zes turven, en als de turven beginnen te rooken, zoo stelt men de korven met de bien regt op de kuylen, de ingangen toestoppende, opdat zy van den rook verstikken zouden ; en dewyl dat men de spillen uyttrekt, zoo storten sommige bienhouders den honig met de bien te gelyk in de

ton, en stampen dit onder een; daer en tusschen zyn ook de andere gesmoord, die men mede met den bonig by de voorgaende doet, het zelve insggelyks met de andere vervolgende.

Sommige berookten alleenelyk met een stukjen hovist, of wolfsscheet, door welken rook zy terstond sterven en neder vallen.

Den alderbekwaemsten tyd om de bien te korten en te dooden, is in de maend van september, of wel op het eynde van augusti, wanneer de korven wel geladen en gevold zyn.

Hoe men de kwaede koningen dooden, de bien onder eenen anderen koning brengen, en de sterke bien tam maken zal.

De kwaede koningen, die zich in hun ampt niet wel en dragen, gelyk oprechte koningen behooren te doen, zal men dooden, en de bien onder eenen anderen koning brengen.

Om dit werkstellig te maken, moet men de bien half in zwym berooken, daer naer het gansch werk uytbreken, en de zelve naer den zonnen ondergang op een kleed nederstorten, en na den koning, die men ligtelyk vinden zal, zoeken, en dien gevonden hebbende, zal men hem dooden; en de bien in eenen ydelen korf verzamelen, en daer op eenen zwakken zwarm stooten, gelyk wy hier vooren geleerd hebben.

De kwaede en sterke bien, die de menschen zeer steken wanneer zy hunne korven genaken, moet men door dikwils die te bezoeken en by te wèzen, tam maken, zoo dat men daer naer, zonder dat zy steken, hun werk kan bezien, voornaemendlyk als men daer stil by komt, en na geen en vuylen stank en rickt.

Hoe men de roovende bien het stelen beletten zal; teekenen waer by men zulks weten kan; en hoe men de bien naer den winter voeden zal.

Het gebeurd dikwils, dat het gene, hetwelk de bien voor hunnen winter kost vergaderd hebben, van andere haer ontroofd word, waer door zy van honger komen te sterven; en om u hier in te voorzien, is van noode dat men weet hoe men de roovers kennen zal, en wat teekenen van rooven dat zy bewyzen.

De roovers worden bekend aen hun vliegen tegen de ingangen, waer door zy langen tyd hengelen eer zy durven ingaen; want hun is wel bekend dat, die horig wilt stelen, slagen verwagten moet, tot dat zy met groote kragt doorbreken, alwaer dan dikwils hard gestreden word, d'eene wegtende om het hare te bewaren, en d'andere om ict weg te dragen; daerom zal men hier tegen middelen gebruyken, opdat de roovers naerlaten van hun stelen, en de andere niet overvallen en mogen.

Tot dien eynde zal men neerstig gaedeslaen van waer de roovende biën komen, en de vlugt meest vertrekt; en om dit zekerst te weten, zult gy de biën in den korf met syn terwenmeel bestruyven, en de gene, die nu zoo wit uytkomende wegvliegen, dat zyn de roovers; en alsdan zal men in acht nemen waer dat zy henen vliegen, en zulks bevindende, zal men de roovers eene halve myl gaens van de plaats daer zy gestaen hebben, brengen, en aldaer acht of tien dagen laten staen, tot dat zy het rooven vergeten hebben: ook moet men de korven, daer de goede biën in zyn de onderste ingangen stoppen, en de bovenste maer zoo veel open laten, dat er maer eene bie seffens inkomen kan, waer door zy hun van binnen tegen de roovers kunnen bewaren.

Als men begint te merken aen de lichtigheyd van de korven, dat zy gebrek van honig en yek naer den winter beginnen te krygen, zoo moet men die voeden op de volgende manier: Men zal nemen groven honig die met yek gelyk geperst is, en dien in een potjen waerm maken, tot dat hy van zyne hardigheyd gesmolten is, dan zal men den korf met het open opwaerds zetten, en stortende twee volle lepels met honig over hun, zoo zullen zy den honig malkanderen van het lyf afleken en verteeren; daer naer zal men die met een kleed toedekken, dat er geene biën uytloopen kunnen, stoppende de ingangen met wat hooy. Sommige gebruyken eene andere manier om de biën te voeden; zy nemen en maken van den vlier boom eene pyp, in de gedaente van een gotjen, dat aen het een eynde dicht gesloten is, en vullen deze pyp met warmen honig, en steken het zelve alzoo regt in den bovensten ingang.

Hoe men de biekorven moet verzorgen tegen den winter, en ook behoeden tegen hunne vyanden die hun geduerende het geheel jaer zouden kunnen overkomen.

Gelyk eenen neerstigen huysman zich verzorgd van hoy en andere dingen voor zyne beesten en zyn huysgezin tegen den kouden en strengen winter, alzoo behoord ook eenen behendigen biēhouder zyne bien te voorzien van alles wat hun in den winter en ook door het geheel jaer zoude mogen overkomen, 't zy in hun te voeden en te onderhouden, 't zy in die te vermeyden tegen hunne vyanden, en daer en boven te bewaren van ziekte, waer van men hun in tyds kan behoeden.

Voor eerst zal men, tot hunne onderhouding, tegen den winter, de korven die men begeerd over te houden, stellen op eene plaets na het zuyden toe, gelyk wy gezeyd hebben van het stellen der bie korven, en verzorgen de bovenste ingangen met lym en zand, onder een gemengeld, en daer in maken een gatjen, daer maer eene bie sessens mag in gaen, en de onderste ingangen mag men met wat hooy stoppen, ten eynde dat de bien niet en smooren : daer naer zal men de korven van onder, daer zy op de planken staen, insgelyks met lym en zand, toestryken, om hun aldus te beveyligen voor de muysen en winden ; en nu de korven alzoo verzorgd zyn, en nevens de andere staen, zoo zal men nemen riet matten, en de zelve zelden voor de korven, doch zonder dat zy die raken, en dit op dees manier den geheelen winter laten staen.

Wanneer nu den winter voorby, en het eenen schoonen warmen dag is, zal men de riet matten wegnemen, opdat zy hun mogen zuiveren van hunne vuyligheyd, en als den dag voorby is, zoo zal men hun des nagts bedekken met de riet matten, tegen de koude, wind, regen, hagel en sneeuw, opdat zy van alle diergelyke toevallen bevryd mogen zyn.

De bien hebben ook inwendige vyanden, naemendlyk den wolf, zynde een geslagt van motten, die eerst gelyk kleyne stipsen zyn, die de honig raten besprinnen, en daer in kappelkens veranderen. Om deze te verdryven, zal men eenen yzer draed nemen, onder half spaen lang zynde, en

maken het een eynde plat en scherp, en buygen dat wat krom, als een schrabberken, en aen 't ander eynde scherp als een els, mede alzoo gekromt, om de wormen overal uyt te trekken en te dooden, en deze werking moet op de acht dagen eens geschieden.

Indien de wormen in eenige honig raten zaten, zoo moet men het vuyl werk uyt snyden, opdat het niet zoude vermeerderen.

Van de ziekten en hulpmiddelen der bien.

De ziekten en gebreken der biën zyn veelderley, die hun meest op natte jaren overkomen, waer van de voornaemste zyn de peste, den buykloop, koude en vermoeydheyd.

De peste heerscht onder hun ter oorzaak van den vuylen stank die zy lyden, alzoo, wanneer de biën tegen den winter t'huys worden gebragt zoo nat uyt het veld, en met hooy de ingangen toegestopt worden, en alzoo gezet binnen huys op eenen zolder, en wanneer men die laet zonder dat zy somtyds eene sessens mogen uytvliegen den geheelen winter alzoo gestopt t'huys blyven, en als nu de biën anders geene lucht en hebben, zoo is 't dat de warmte van de biën met de nattigheyd die niet zoo gesloten droogen kan komt te werken: en door dien de biën hun somtyd niet en mogen zuiveren, zoo moeten zy al den stank en veyligheyd by hun houden, en komen alzoo te loopē over en weder, om ergens een gatjen te vinden, en geen vindende, zoo is 't dat zy door het loopē en zoeken verkouwen en lam worden, en blyven aldus ten laetsen op den bodem zitten treuren, de magt niet hebbende om wederom by den meesten hoop te komen, en zoo treurende komen zy te sterven, en als er wat veel gestorven zyn, beginnen die, op malkander liggende te stinken, door welken stank de andere besmet worden, zoo dat er op het eynde van den winter zeer weynig over blyven.

Om deze ziekten eenigzins te behelpen, kan men geenen beteren middel hebben, dan dat men zoddaenige korven op eene schoone drooge logie zet, de ingangen voor eenen dag of twee ontsluitende, opdat de stinkende lucht uyt den korf.

mag trekken ; nochtans zal men des nagts , voor de koude , de ingangen met hooy toestoppen.

De biën sterven ook wel van den buykloop , waervan de oorzaeke is het gebrek aen biënbrood of vek , en om zulks te weten , zal men op hunne ingangen en onderste werk letten ; want alsdan zult gy het zelve beschelen en vuyl gemaekt vinden , omdat zy door den loop geheel zwak zyn ; en nouwe-lyks de magt hebben om uyt te vliëgen. Hier tegen zal men in den herfst , als men sommige korven den hong uytkort , eenige honig raten bewaren ; en als den winter by naer gepasseerd is , en men begint te merken dat eenige biën den buykloop hebben , zoo zal men een stuk biën brood ontrent den hoogsten ingang insteeken , en aldaer vastmaken , zoo zullen zy het zelve komen halen en plukken , zoo veel als zy van noode zullen hebben.

Hoe men de biën het geheel jaer zal bestieren.

Eenen neerstigen biënhouder en moet zyn biën niet ligtelyk verzuymen , dat zy door koude , ongeniak en andere toeyallen niet en vergaen ; daerom zal hy , wanneer den winter verschenen is , in maert of april , als het schoon weder is , zyne korven bezigten , en zien of de biën iets gebrek hebben , aen honig , of diergelyks : als by nu liet fraey weder ziet aenhoudende te zyn , en dat de biën hunne dooden beginnen uyt te dragen , hunne korven te zuyveren , en daer en boven beginnen op hunne achterste pooljens geladen huys te komen zoo zal het tyd wezen om zyne korven tegen , en het vuyl ledig wasch uyt te nemen , tot dat men aen het bloeydsel begint te genaken.

Als gy nu de korven aldus gezuyverd hebt van alle taylighoyd , zoo zal men ze op hunne plaets zetten , de onderste ingangen stoppen , en als de zon onder is , soo zult gy uwe riet matten wederom voor de korven stellen , om voor de koude , die alsdan nog des nagts valt , bevryd te zyn.

Acht of tien dagen daer naer zal men de korven bezigtigen ; om de zelve van den wolf , motten of wormen te zuyverd. gelyk wy hier vooren geleerd hebben. Wanneer de waterwilghe en andere boomen han bloeyen gedaen hebben , zoo

brengh men die te velde, ontrent de wilde kol bloemen : dan gact men beziën of zy wat vergaederen of niet ; vind men eenige biën die geen yek aen hunne agterste pootjens dragen, en in hun werk traeg zyn, dit is een teeken van ongerechtigheid, en de zelve zal men schicken eenen koning te doen hebben. En als nu deze bloem bynaer gedaen heeft, zoo zult gy zien of zy wat gewonnen hebben, en indien gy bemerkt 't welk in mey zal wezen dat zy in den hoek van den korf eenige grove honig raten beginnen toe te stellen, dat is een teeken dat zy gereedschap maken om te zwarmen, en gy zult die daer naer op hunne plaets brengen, en dan verwagten uwe zwarmen, die gemeynelyk beginnen als het schoon weder is, 's morgens ten acht, tot des naer middags ten twee wren toe, welke zwarmen dueren tot in de maenden mey, july en july.

Wanneer gy nu eenige zwarmen krygt, en dat het kwaed weder word, zoo zal men twee of dry dagen wat honig in den korf doen, opdat dat zy van honger niet en zouden vergaen. Als de korven nu afgezwarmt zyn, zoo zal men die oude stokken het wasch uyt korten, om te vernemen of zy gerechtigt zyn.

Als wanneer in july de hennip of klaver bloeyd, zoo zal men de korven ter plaets brengen daer die menigvuldig wast, omdat zy daer uyt veel schoonen honig halen.

Indien men nu nog eenige zwarmen naer krygt, die moet men ook daer by brengen, opdat zy overstal halen mogen. Wat nu by de klaver mogt vet geworden zyn, die zal men wederom t'huys brengen en afsdoen, of wel een deel honig uyt nemen : als men ziet dat de broeydbiën van de kleyne gedood worden, zoo is het tyd dat men de vette stokken af doet. De broeydbiën zult gy dooden en de hoofden afsnyden, als de eerste zwarmen gezwarmt hebben ; wat nu niet overstallig is, moet men in augusti vervoeren op de boekwyt, roffe watermunt en op het eynde van de heyde.

Als nu in september de biën t'huys gekomen zyn, zoo zal men naerzien wat overstallig is of niet : de vette zal men afsdoen of korten, en de zwakke zal men versterken met honig en yek, of biënbrood.

In de maend van october zal men die stellen ter plaets

daer men die in den winter zal oordeelen over te houden, en wel voor de koude en nattigheyd bezorgen.

In november, december, janury en february moet men ze niet dikwils bezigtigen, en wanneer men zulks begeerd te doen, moet men daer toe eenen waermen dag waernemen, opdat zy niet en zouden verkouwen; want de koude maakt hun kreupel en lam

Hoe men den honig maken en zuiveren zal.

Als men den honig met alle de bien, honigraten en broeydwerk uyt de korven in esne ton heeft gestooten, zoo is 't dat men die dewyl zy nog lauw is van de bien genomen doet in eene lange mande, en men stelt daer onder een vat, daer den honig van zelfs in kan druppen, zonder druppen of persen; en als men ziet dat het meeste druppen begint op te houden, zoo maakt men die mande ledig, en men vuld er anders wederom in, tot dat men genoeg heeft: dan stelt men die gevulde vaten met gebleekten honig in koele plaetsen, en men laet hem daer staen hard worden, en dit word gemeynelyk ongepynden honig genaemd. Daer naer neemt men de overblyvende materie, die in de korven gebleven was, en men doet die te samen in eenen grooten ketel over het vuur, een weynig water daer by doends, opdat het niet zoude aenbranden of verdroogen, de zelve ook wel gestaedig omroerende tot dat de materie geheel warm is; daer naer doet men dit in dikke gebreydde zakken, en men perst uyt het zelve den honig, die word groven of kockbakkers honig genaemd, die men ook op koele plaetsen stelt, opdat hy dik worde; daer naer neemt men het overblyvende, en doet het in eenen bezonderen ketel, om wasch daer van te maken, gelyk wy in het volgende kapittel leeren zullen.

Maer om den alderbesten en zuiversten maegden- of ongepeynden honig te maken, zal men de witste en zuiverst honig raten, daer geen bien brood of broeydwerk in is, uytkiezen, en op de voorgaende maniere voorders den honig vergaederen.

Den honig aldus gemaakt zynde, opdat men weten mag welken den besten is, zoo meet het zelve door het koleur,

reuk smaek, dikte of zwarte van den honig onderscheyden worden. Voor zoo veel het koleur aengaen mag, pryst men die zuyper, wit, zonder reuk, zoet gelyk suyker en doorluchtig is; in het aenzien als witte boter, die men met een mes moet snyden.

Insgelyks word den honig gekend aen zynen reuk: zoo den zelven zoet riekt niet sterk of na eenigen vuylen stank, zoo mag men zich wel herrinneren dat dezen goed is.

Den dikken en zwaren honig word met recht boven den dunnen en ligten geacht, waer van het spreekwoord is voords gekomen: De olie boven, den wyn in 't midden, en den honig onder in het vat, worden voor het beste gehouden.

Van geel en wit wasch, hoe men dat maken en zuyperen zal.

Om wasch te maken, zal men de overgebleven vuyligheyd, daer den honig uytgetrokken is, doen in eenen grooten ketel over het vuur, na dat gy veel of weynig hebt, en giet hier by zoo veel water dat de voorzeyde vuyligheyd driffig word; lart dit te saemen koken. Als het nu wel gesmolten is, zoo zal men nemen eenen gebreydden zak, die van want garen gebreyd is, of eenen anderen sterken kannefassen zak, steekt dien eerst in warm of ziedende water, daer naer zoo giet de gezoden materie in den zak, den welken men over eene tobbe, die met een weynig koud water voorzien is, hangen moet.

Als nu den zak gevult is, zoo zal men dien met eenen sterken band toebinden, en tusschen eene pers het wasch uyt de vuyligheyd drukken: als er nu goen wasch meer uyt de vuyligheyd te voorschyn en komt, zal men het zelve uyt den zak schudden, en van nieuws andere materie daer in doen, tot dat alles uytgeperst is.

Daer naer zal men het wasch byeen vergaederen, en het zelve doen in eenen minderen ketel, daer by doende wat zuyper water, en laten dit te saemen met een stil vuur smelten; als het nu wel gesmolten is, zoo zal men dat gieten in een tobbeken, daer van te vooren wat warm water in gedaen is, het schuym afnemen, en met eenen zak of iet

anders zeer dicht toedekken, en het alzo traegzaam laten verkoelen: en als het koud geworden is, dan zal men den bodem wasch daer uyt nemen, en van onder van alle vuylichteyd wel zuiveren.

Goed wasch word bekend zoo het schoon geel van koleur is, welriekende, vet, wit, vast en zuiver is.

Om wit wasch te maken, zal men berryden zoo veel gezuyverd wasch als men begerd; smelt dit met een deel water, en schept het gesmolten wasch uyt den ketel, met eenen grooten lepel, giet dat over een rad, dat men in eene tobbe, met koud water gevult, zal omdraeyen, of laten het wasch door een bekken met acht of tien kleyne gatjens loopen over het rad, in zulker voegen, dat het wasch hem verdroeld in kleyne dunne schelferkens, en daer naer vergaederd dat by een ander, en werpt het op eenen natten zeyldoek, liggende op tafels of korven, om het wasch daer op te bleeken: keerd en wend het dikwils, altoos het doek en wasch met zuiver water nat begietende, tot dat het nat genoeg gebleekt is; daer naer zoo smilt het wederom tot dunne bodemkens: maer indien het nog niet wit genoeg is, moet deze werking van vooren af aen herhaeld worden.

Andere onderhouden deze volgende maniere om 't wasch wit te maken: Men neemt gezuyverd wasch, even als in de voorgaende maniere gezeyd is, op liet water gesmolten, hier in dopt men eené houte tailloor of tafel boord, dat te vooren in water is nat gemackt, waer naer de zelve wederom haestelyk uythalende, steekt men die in koud water, opdat int aenhangende wasch in dunne schyven of schelferkens stolle; deze werking zoo lang onderhoudende tot dat al het wasch, alzo doppende, uyt den ketel zy getrokken: voorders zal men deze dunne schyven of schelferen wasch op tafels of horden te bleeken leggen, de zelve dikwils omkeeren, en gestaedig met water begieten; cyndelyk, hersmelt het wederom tot dunne koeken of bodemkens.

Middelertwyl, moet men in deze, alsook in de voorgaende maniere, neerstelyk toozien dat er by windig weder geen stof van asschen of aerde op liet wasch waeyd; en by zoodaenig windig weder, zal men het wasch met natte zeyldoeken, of

andere, bedekken, en het wasch en de doeken gestadig met water nat houden.

Van den aerd en de kragten van den honig en ook van het wasch.

Aengezien nu den behendigen biën houder zyne oeffening en werking ontrent het bestieren van de biën, en het zuiveren van den honig en wasch volbragt heeft, zal niet ongevoeglyk zyn, dat wy in het kort onderwyzen waer toe den honig en het wasch goed en dienstig is.

Den honig word geagt goed te zyn, warm en droog in den tweeden graed, opende, zuiverende en zeer wel voedende van kragten: nochtans volgens de provincie en het land alwær hy vergaederd word, is hy aen veele veranderingen onderworpen; dit blykt aen den honig die nyt heete landen, en van de ehyn, latendel, en meer andere kruyden, door de biën verzameld is; want dezen diesvolgens heeter van aerd en kragt moet zyn, als honig die in koude landen, en van zoodaenige heete kruyden niet vergaederd word.

Hy word nuttelyk tot veel dingen, zoo wel inwendig als uytwendig, gebruykt, en is van oude tyden altoos tot onderhouding der gezondheid van den mensch zeer geprezen geweest.

Democritus gevraagd zynde op wat maniere iemand langen tyd gezond zoude kunnen blyven, gaf tot antwoorde, dat hy hem van buyten met olie zoude bestryken, en van binnen honig gebruyken.

Athenæus verhaeld ook, dat de inwoonders van het eyland Corsica tot eenen hoogen ouderdom komen, omdat zy een geduerig gebruyk maken van den honig.

Om goeden meê te maken op verscheyde manieren.

Den meê is eenen zeer gezonden drank, daer men geenen wyn en vind, en kan gemaakt worden daer men de biën of honig heeft, en word bereyd op de naervolgende wys:

Men kookt den honig in water met wat hope; sommige koken hem zonder hope: daer word ook een weynig zuerer

deeg by gedaen. Men doet somtyds daer ook alderleye specerijen in, als kancel, safferaen, galliga, of ook kruyden na ieders gelegendheyt, volgens dat hy krank of gezond is, of wat hy daer geern in heeft.

Dezen drank duerd lang, wanneer men hem maer wel en lang laet koken; maer wanneer hy nog rood, en niet genoeg gekokt is, maekt hy eene verstopping in de binnenste leden.

Als den mee nu aldus toegeemaakt is, zoo moet hy dry daenden lang wel bewaerd, en ook dicht toegestopt blyven.

Den mee, met kruyden toegesteld, is goed voor oude persoonen, voor podagricis, calculofus, lephalicis, pulmonia-eis, en die het hoofd zwymt.

Wie mee met den wagen voeren wilt, moet de vaten geheel wel vullen, opdat de zelve niet schommelen of pulsen; want daer door bederft den mee zeer in den zomer, en loopt uyt. Maer indien men den mee alzo vervoerd, of dat er de voerlieden yag gedronken hadden, moet men daer gengber, in schyven gesneden, in doen, hetwelk den zelve weder te recht brengt. Doch men moet de spond en tappen wel verzekeren, opdat er uyt de vaten in het voeren niet gedronken en word.

Eene zalve waer mede men de biën geerne in den korf doet wonen.

Neemt kamfer, myren en biën kruyd, roerd honig in goed weyten hier, dat het dik word, en schaft dan de vier stukken daer in, en besmeerd daer den korf inwendig mede.

Of neemt zoeten land wyn, of goeden rhynschen wyn, volgens dat gy veel maken wilt, mee die taemelyk oud is, en bië wortel die redelyk zoet is.

Sommige nemen ook een handvol saly, in de zonne gedroogd, en kleyn getreven; suyker tamerinde, lange peper, en andere lieffelyke bloemen; wat gy niet en hebt, kond gy by de apothekers halen: stoot dit onder malkanderen, en wanneer het koud geworden is, doet het in een glas of eenen nieuwen pot, zet het in de zonne, en roerd het dikwils om.

Daer mede bestrykt den stok van boven in het hoofd, inwendig en uytwendig om het vlieggat.